

پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
ماه‌نامه علمی - پژوهشی، سال هجدهم، شماره هشتم، آبان ۱۳۹۷، ۱۴۷-۱۶۵

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

نقد برنامه، کتاب پایه هفتم، و کتاب معلم

احمد رمضانی*

پیوند میهن دوست**

چکیده

هدف از این مقاله تحلیل وضعیت آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، بررسی انتقادی کتاب *دانش‌آموز و کتاب کار* (پایه هفتم) و کتاب *راهنمای تدریس* است. روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. باتوجه به معیارهای نقد شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی، نقاط قوت و ضعف شکلی و محتوایی کتاب درسی و کار ارائه شد. از مهم‌ترین نقاط قوت کتاب درسی می‌توان به معرفی کارکردهای زبانی و روال‌های اجتماعی متداول و چاپ رنگی اشاره کرد. از مهم‌ترین نقاط ضعف کتاب درسی آموزش حروف الفبا به شیوه سنتی، آموزش نامناسب اعداد، طراحی تمرین‌های نامناسب و کیفیت پایین تصاویر بود. کتاب معلم نیز باتوجه به معیارهای پیشنهادی همسلی (۱۹۹۷) در قالب ارزش‌یابی کلی و تفصیلی مورد نقد و بررسی قرار گرفت. از نقاط قوت کتاب معلم وضوح و روشنی دستورالعمل‌های کتاب *راهنما* برای تدریس و ارزش‌یابی، پرداختن به فرایند یادگیری براساس نظریه‌های امروزی، معرفی اهداف دوره، و ارائه دستورالعمل‌های مناسب برای ارزش‌یابی بود. از نقاط ضعف کتاب *راهنما* می‌توان به عدم توجه به سبک‌های یادگیری متفاوت دانش‌آموزان و صحافی نامناسب کتاب اشاره کرد. درنهایت، پیش‌نهادهایی برای بهبود کیفیت و متناسب‌سازی محتوای آن باتوجه به سطح توان‌مندی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی داده شد.

کلیدواژه‌ها: زبان انگلیسی، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، کتاب *دانش‌آموز*، کتاب *کار*، کتاب معلم (راهنمای تدریس)، دوره پیش‌حرفه‌ای، پایه هفتم، نقد.

* استادیار سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (نویسنده مسئول)، ahmaderamezani@yahoo.com
** کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران مرکز، mihandoust2001@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۰۲

۱. مقدمه

دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی می‌توانند زبان انگلیسی را یاد بگیرند، اگر با اتخاذ رویکردی متفاوت کلاس‌های آموزش زبان به‌شکلی متناسب و مهیج برگزار شود. در انگلستان بیش از ۲۲۹۰۰۰ دانش‌آموز با نیازهای ویژه آموزشی (special educational needs/ SEN) مشغول به تحصیل هستند که بسیاری از آن‌ها توانسته‌اند زبان‌های فرانسه، اسپانیایی، و آلمانی را به‌عنوان زبان خارجی با موفقیت بیاموزند. در ایران نیز چند سالی است که آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در دوره متوسطه اول پیش‌حرفه‌ای توسط شورای عالی مصوب شده است و توسط سازمان آموزش و پرورش استثنایی اجرا می‌شود. اهداف کلی درس زبان انگلیسی در دوره راه‌نمایی پیش‌حرفه‌ای عبارت‌اند از: تقویت حیطه شناختی (آشنایی با خواندن و نوشتن حروف انگلیسی، آشنایی با واژه‌های انگلیسی ملموس و محسوس، آشنایی با برخی واژه‌ها و عبارات مورد استفاده در زندگی، و آشنایی با جملات ساده انگلیسی)، تقویت حیطه نگرشی (علاقه به فراگیری زبان انگلیسی، علاقه به خواندن متون ساده انگلیسی، علاقه به استفاده از رایانه)، و تقویت حیطه مهارتی (توانایی خواندن و نوشتن حروف، توانایی خواندن واژه‌ها، عبارات، و جملات ساده انگلیسی، توانایی درک معانی و مفاهیم واژه‌ها، عبارات، و جملات انگلیسی، توانایی به‌کارگیری جملات ساده در مکالمات روزمره و توانایی خواندن حروف، کلمات، و عبارت پرکاربرد در رایانه) (نیک‌پور خشت‌مسجدی و همکاران ۱۳۸۹: ۳-۴).

براساس برنامه، دو کتاب برای آموزش زبان انگلیسی در هر پایه در نظر گرفته شده است: کتاب *دانش‌آموز و کتاب کار*. در کتاب *دانش‌آموز* با توجه به رویکرد کلی در آموزش زبان بر مهارت‌های شفاهی زبان مانند گوش‌دادن، سخن‌گفتن، و خواندن تأکید شده است و در ارائه محتوای آن از الگوی نسبتاً واحدی استفاده شده است که شامل موارد زیر است: واژه‌ها، جورکردن، گفت‌وگو، شمارش اعداد، و الفبا. در کتاب *کار* تمرین‌های متنوع و هدف‌داری پیش‌بینی شده است. علاوه بر تعمیق آموزش‌های کتاب درسی و استمرار و تداوم‌بخشیدن به آن، دانش‌آموزان را در کسب مهارت‌هایی مانند گوش‌دادن، سخن‌گفتن، خواندن، و تاحدی نوشتن یاری می‌کند. گرچه به تناسب هر پایه در بعضی موارد تفاوت‌هایی در ارائه تمرین‌ها وجود دارد، اما شکل کلی کتاب به شرح زیر است:

- تمرین جورکردن / «matching» (ارتباط واژه‌ها با تصاویر موردنظر)؛
- تمرین قراردادن اسامی در کنار تصاویر موردنظر (Put a word ...)

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۴۹

- تمرین ردیابی حروف الفبا (Look and do ...)
  - تمرین پررنگ کردن شکل حروف و تلفظ کردن آن‌ها (Write and say)
  - تمرین تشخیص صدای اول کلمات (Listen and circle)
  - تمرین شنیداری و نوشتاری حروف جاافتاده در کلمات (listen and write the missing)
  - تمرین شناسایی اقلام آموزش داده شده (What will you find)
  - تمرین شناسایی فعل‌های آموزش داده شده در موقعیت‌های مختلف (What do we do in)
  - تمرین نماد نوشتاری حروف و تلفظ آن‌ها (Write and say all together)
  - تمرین پرکردن جای خالی در جملات (Fill in the blanks)
  - تمرین کشیدن تصاویری مرتبط با جملات پیش‌بینی شده (Draw pictures of ...)
- (نیک‌پور خشت‌مسجدی و همکاران ۱۳۸۹: ۵-۷)

در این مقاله در ابتدا کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم (کتاب درسی و کتاب کار) و سپس راهنمای معلم مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد. سپس پیش‌نهادهایی برای بهبود کیفیت متون آموزشی و راهنما ارائه می‌شود.

۲. نقد و بررسی

همان‌گونه که می‌دانیم، در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند ایران، فرایند یاددهی و یادگیری مبتنی بر برنامه‌های درسی و مواد آموزشی است. به همین دلیل، در طراحی برنامه‌های آموزشی باید دقت کافی انجام شود. در اکثر نظام‌های آموزش و پرورش، کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری دانش‌آموزان به‌شمار می‌رود، به‌طوری‌که بیش‌تر فعالیت‌های آموزشی در چهارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد و غالب معلمان نیز تمام تلاش خود را بر این محور استوار ساخته‌اند تا در جهت تحقق اهداف پیش‌بینی شده جریان یادگیری دانش‌آموزان را هدایت کنند. ازاین‌رو، می‌توان کتاب‌های درسی را به‌لحاظ تأثیری که در فرایند اجتماعی شدن، نحوه شکل‌گیری تفکر، و برداشت فرد از توانایی‌هایش بر جای می‌گذارد، حائز اهمیت دانست. در تألیف کتاب‌های درسی، انتخاب محتوای مناسب عامل بسیار مهمی است. بنابراین، تنظیم و سازمان‌دهی آن

باید طبق اصول و روش‌های خاص برنامه‌ریزی درسی صورت گیرد تا توانایی پاسخ‌گویی به نیازهای فراگیران را داشته باشد (محمداسماعیل و یوسفی ۱۳۷۸: ۵).

۱.۲ نقد کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم ویژه دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی

۱.۱.۲ بررسی شکلی

آموزش و پرورش استثنایی کشور، چاپ چهارم کتاب *زبان انگلیسی پایه هفتم*، دوره اول متوسطه پیش‌حرفه‌ای را در سال ۱۳۹۵ در ۴۳ صفحه و به‌همراه این اثر، کتاب دیگری نیز در همین قطع با عنوان *کتاب کار* برای دانش‌آموزان پایه هفتم در ۳۶ صفحه چاپ و منتشر کرده است که هر دو کتاب تألیف فیروزه نیک‌پور خشت‌مسجدی است. کتاب *انگلیسی پایه هفتم*، ویژه دانش‌آموزان دوره متوسطه پیش‌حرفه‌ای، در هفت درس تنظیم شده که در آن نویسنده به معرفی و آموزش حروف الفبا از «A» تا «G»، اعداد از ۱ تا ۲۵ و کارکردهای زبانی پرداخته است. در هر درس این کتاب یک کارکرد زبانی و یک حرف الفبا معرفی و از درس سوم به بعد علاوه بر موارد مذکور معرفی و آموزش اعداد نیز صورت گرفته است. در بخش آخر کتاب، نویسنده فهرستی از حروف الفبا (از حرف A تا G) و همچنین فهرستی از واژه‌های به‌کاررفته در این هفت درس را به ترتیب حروف الفبا برای مرور و یادآوری آورده است. کتاب کار نیز مشتمل بر هفت بخش است که به شکل سیاه و سفید چاپ و منتشر شده است. در این کتاب، نویسنده با ارائه تمرین‌هایی از جمله پرکردن جای خالی، تمرین‌های تشخیصی و تمرین‌های نوشتاری سعی در نهادینه کردن مطالب درسی دارد.

کتاب‌های این بسته آموزشی (*کتاب دانش‌آموز و کتاب کار*) هر دو با مقدمه‌ای کلی از سوی سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور آغاز می‌شود که در آن‌ها به ویژگی‌های دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و اهمیت و ضرورت آموزش زبان خارجی به این گروه از دانش‌آموزان اشاره‌ای نشده است. همچنین، پیش‌گفتار یا مقدمه‌ای مشتمل بر دیدگاه نویسنده در حوزه ماهیت زبان و روش‌های نوین آموزش زبان خارجی مشاهده نمی‌شود.

در کتاب *دانش‌آموز*، فهرست مطالب به شکل تفصیلی آمده است، درحالی‌که در کتاب کار چنین فهرستی وجود ندارد و فقط عناوین درس‌ها با حرف موردنظر به‌همراه شماره صفحه آمده‌اند. از مزیت‌های کتاب *دانش‌آموز* می‌توان به چاپ آن به شکل مصور و رنگی اشاره کرد که نه تنها سبب ایجاد جذابیت‌های بصری، بلکه باعث ایجاد انگیزه و علاقه در دانش‌آموز می‌شود. البته در صفحه ۳، ۷، ۱۱، ۱۶، ۲۲، ۲۷، و ۳۳ کتاب درمورد اندازه و

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۵۱

تعداد تصاویر باید تجدیدنظر شود. چراکه دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، خصوصاً دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، به‌خاطر عدم تمرکز و بعضاً مشکلات بینایی در انجام فعالیت‌های کتاب دچار مشکل می‌شوند.

نکته دیگری که درمورد تصاویر کتاب *دانش‌آموز* باید به آن اشاره کرد تکرار یک تصویر یا تصاویر مشابه برای معرفی موضوعات مختلف است. برای مثال در صفحه ۴ کتاب، تصویر دو نفر در حال گفت‌وگو دیده می‌شود که موضوع صحبتشان معرفی خود به یک‌دیگر است. همین تصویر در صفحه ۱۸ کتاب تکرار شده، ولی این بار موضوع گفت‌وگو پرسش درباره اعضای خانواده است یا در صفحه ۸ کتاب، نویسنده با انتخاب تصویری کاملاً مشابه به معرفی کارکرد زبانی «سلام و احوال‌پرسی» پرداخته است. بنابراین، پیش‌نهاد می‌شود برای معرفی هر کارکرد زبانی یا روال اجتماعی تصاویر به‌گونه‌ای انتخاب یا طراحی شوند که با موضوع موردنظر مطابقت داشته باشد تا فرایند یاددهی - یادگیری را تسهیل کند. تصاویر صفحه‌های ۴، ۸ و ۱۸ کتاب نه‌تنها به دانش‌آموزان کم‌توان، بلکه به دانش‌آموزان عادی نیز در درک گفت‌وگوها کمکی نمی‌کند.

درمورد کتاب کار نیز اشاره به چند نکته ضروری است:

- جدابودن کتاب کار از کتاب *دانش‌آموز*: امروزه در کتاب‌های آموزش زبان، کتاب کار و کتاب *دانش‌آموز* هر دو در قالب یک کتاب واحد به دانش‌آموزان ارائه می‌شود تا از بهرمزدن تمرکز آن‌ها در کلاس درس پیش‌گیری شود.
- چاپ کتاب کار به‌شکل سیاه و سفید: بنابه گزارش‌ها و مشاهدات معلم‌های زبان انگلیسی مدارس استثنایی کشور، از آنجایی که دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به‌خوبی با رنگ‌ها ارتباط برقرار می‌کنند، استفاده از رنگ‌های مختلف در کتاب کار می‌تواند به فرایند یادگیری و انجام بهتر تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب کمک بسیار کند.
- کیفیت و اندازه تصاویر: اندازه تصاویر کتاب کار بسیار کوچک و کیفیت چاپ آن‌ها بسیار پایین است. برای نمونه می‌توان به تصاویر صفحه‌های ۷ و ۸ کتاب کار اشاره کرد.

۲.۱.۲ بررسی محتوایی

کتاب *دانش‌آموز* در قالب هفت درس تنظیم شده است که به معرفی و آموزش کارکردهای زبانی، حروف الفبا، و اعداد می‌پردازد.

- کارکردهای زبانی: هدف درس اول با عنوان «Me»، معرفی خود و پرسیدن نام یک‌دیگر است که از کارکردهای اصلی و بنیادی آموزش زبان محسوب می‌شود. در این درس، نویسنده پس از معرفی چهار شخصیت در صفحه ۲ کتاب بلافاصله با ارائه تمرینی در صفحه ۳ از دانش‌آموز انتظار دارد تا شخصیت‌های موردنظر را شناسایی کند. از آنجایی که دانش‌آموز پایه هفتم سواد انگلیسی (خواندن و نوشتن) ندارد، نمی‌توان انتظار داشت تا نام شخصیت‌ها را با تصاویرشان مطابقت دهد. ضمن این‌که تصاویر به قدری کوچک و فشرده‌اند که دانش‌آموز کم‌توان ذهنی را در تشخیص چهره‌ها دچار مشکل خواهد کرد.

در درس دوم کتاب با عنوان «My family» نویسنده به معرفی چهار خانواده می‌پردازد که همانند درس اول بلافاصله با ارائه تمرینی از دانش‌آموز انتظار می‌رود تا اسامی خانواده‌ها را با تصاویرشان مطابقت دهد. هم‌چنین در صفحه ۸ کتاب، نویسنده در قالب یک مکالمه دوفره کارکرد زبانی «سلام و احوال‌پرسی» را آموزش می‌دهد. چنان‌چه هدف اصلی این درس معرفی کارکرد زبانی سلام و احوال‌پرسی باشد، عنوان «My family» خیلی با هدف درس مطابقت ندارد.

برای درس سوم، نویسنده مجدداً عنوان «My family» را انتخاب کرده است که در آن به معرفی و آموزش اعضای اصلی خانواده می‌پردازد. با توجه به سطح توانمندی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی معرفی واژه‌هایی مانند «Mother» و «Father» در این مقطع توصیه نمی‌شود، چراکه تلفظ «th» برای آن‌ها آسان نیست. در عوض، به جای این دو واژه می‌توان از معادل‌های ساده‌تری مانند «Mom» و «Dad» استفاده کرد.

درس چهارم این کتاب با عنوان «My family» نیز مجدداً به موضوع خانواده می‌پردازد. در این درس، نویسنده سایر اعضای خانواده مانند مادر بزرگ (grandmother)، پدر بزرگ (grandfather)، عمو و دایی (uncle)، و خاله و عمه (aunt) را معرفی کرده است. به نظر می‌رسد اختصاص دادن سه درس از هفت درس کتاب به موضوع خانواده خیلی ضرورت نداشته باشد و فقط با یک درس بتوان به معرفی و آموزش اعضای اصلی خانواده بسنده کرد و دو درس دیگر را به معرفی دیگر کارکردها و روال‌های اجتماعی ضروری اختصاص داد.

درس‌های پنج، شش، و هفت کتاب با عنوان «My Body» به معرفی و آموزش اعضای بدن می‌پردازد. نویسنده در درس پنج تمام اجزای صورت را در یک

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۵۳

صفحه و یک‌جا معرفی کرده و بلافاصله در صفحه بعد تمرینی جهت شناسایی آن‌ها آورده است. در همین درس علاوه بر معرفی اعضای صورت، ضمائر اشاره به دور «That» و نزدیک «This» و شکل جمع آن‌ها نیز آموزش داده شده‌اند که در این مقطع با توجه به سطح توان‌مندی دانش‌آموزان گروه هدف معرفی آن‌ها توصیه نمی‌گردد. نویسنده همین روند را در درس‌های ششم و هفتم کتاب دنبال کرده و سه درس از هفت درس کتاب را به موضوع فوق اختصاص داده است.

نکته‌ای که در طراحی و تنظیم کتاب‌های درسی باید در نظر داشت، توجه به ویژگی‌ها و نیازهای دانش‌آموزان است. از آنجایی که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی حافظه فعال آسیب‌دیده‌ای دارند، بنابراین، با دادن دستوراتی جهت اجرا می‌توان فرایند یاددهی - یادگیری را در آن‌ها تسهیل کرد. برای مثال در درس‌های ۵، ۶، و ۷ که به معرفی اعضای بدن اختصاص داده شده می‌توان با ارائه دستورهای مانند «Show me your hand!» یا «Show me your eyes!» دانش‌آموزان را درگیر فعالیت حسی - حرکتی کرد. نکته دیگر ارائه حجم کم مطالب به‌هم‌راه تکرار و تمرین بسیار است که خیلی در این کتاب مشاهده نمی‌شود.

- حروف الفبا: امروزه، تغییرات چشم‌گیری در شیوه معرفی و آموزش حروف الفبا صورت گرفته است، به طوری که به جای تمرکز روی ترتیب حروف الفبا، پیش‌تر به حرکت چرخش دست و کنترل قلم توجه می‌شود و ابتدا حروفی آموزش داده می‌شود که به لحاظ شکل نوشتاری، به یک‌دیگر شباهت بیشتری داشته باشند. هم‌چنین، در مورد آموزش صدای حروف، اولویت با معرفی و آموزش صداهای کوتاه است.

در این کتاب، نویسنده در صفحه ۶ به معرفی حرف «a/ A» پرداخته و دو واژه «Apple» و «ant» را جهت آموزش صدای کوتاه [a]: (ا) آورده است که «Apple» را با حرف بزرگ و «ant» را با حرف کوچک معرفی کرده است. این روند در معرفی حروف بزرگ و کوچک در کل کتاب مشاهده می‌شود و احتمالاً این ابهام را در ذهن دانش‌آموز ایجاد می‌کند که به‌عنوان مثال، واژه «Apple» همیشه با حرف بزرگ و واژه «ant» همیشه با حرف کوچک‌تر نوشته می‌شود. از آنجایی که دانش‌آموز پایه هفتم سواد خواندن کلمات را ندارد، شکل نوشتاری کلمات ضرورتی ندارد. نکته دیگر معرفی صدای حرف «c/ C» است که نویسنده

هر دو صدای [k] و [s] را با دو واژه «Cat» و «Cinema» به‌طور هم‌زمان معرفی کرده است که به هیچ عنوان توصیه نمی‌شود. هم‌چنین در مورد صدای حرف «D/ d»، «E/ e»، و «G/ g» می‌توان به‌جای واژه‌های «Duck»، «Envelope»، و «Goat» انتخاب‌های مناسب‌تری داشت.

- اعداد: آموزش اعداد در این کتاب از درس سوم به بعد آغاز شده است. نویسنده در صفحه ۱۳ به معرفی اعداد ۱ تا ۵ پرداخته است که البته بیش‌تر به‌نوعی تمرین شباهت دارد، چراکه ضمن معرفی اعداد از دانش‌آموز انتظار می‌رود عدد ۳ را بدون این‌که از قبل با شکل نوشتاری آن آشنا باشد در جای خالی بنویسد. هم‌چنین در صفحه ۱۹ کتاب اعداد ۶ تا ۱۰، در صفحه ۲۴ اعداد ۱۱ تا ۱۵، در صفحه ۳۰ اعداد ۱۶ تا ۲۰، و در صفحه‌های ۳۶ و ۳۷ کتاب اعداد ۲۱ تا ۲۵ به همین روند آموزش داده شده‌اند.

نکاتی دیگر:

- توصیه می‌شود به‌جای استفاده از پرسش‌های استفه‌می از سؤالاتی که جواب‌های کوتاه «بلی» یا «خیر» دارند استفاده شود. درک و پاسخ‌دهی به پرسش‌های استفه‌می برای دانش‌آموزان عادی نیز مشکل است. ضمن این‌که در روند آموزش زبان توصیه می‌شود معلم نخست با پرسش‌هایی که پاسخ‌های کوتاه «بلی» یا «خیر» دارند آموزش پرسش و پاسخ را آغاز کند (بنگرید به صفحه ۱۲ کتاب دانش‌آموز).

- در صفحه ۲۳ کتاب، پرسش‌هایی آمده که به اعضای بدن اشاره دارد و مشخص نیست چرا نویسنده برای اشاره به یک موضوع واحد در جایی از ضمیر اشاره «This» و در جایی دیگر از «That» استفاده کرده است. حتی تصاویر هم کمکی به درک این موضوع نمی‌کند.

- معرفی واژه «mouth» در صفحه ۲۱ کتاب که به‌جای آن می‌توان از انتخاب ساده‌تری مانند «lips» استفاده کرد.

- معرفی اسامی جمع بی‌قاعده مانند tooth → teeth و foot → feet در این مقطع توصیه نمی‌شود. چراکه نه‌تنها دانش‌آموز کم‌توان ذهنی، بلکه دانش‌آموز عادی را نیز گیج و گمراه می‌کند.

کتاب کار نیز در قالب هفت درس تنظیم شده است که با ارائه تمرین‌هایی سعی در نهادینه‌کردن محتوای آموزشی کتاب دانش‌آموز دارد.

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۵۵

- در همهٔ درس‌ها تمرینی با عنوان «match» به منظور مطابقت تصاویر با اسامی آمده است. مصداق این نوع از تمرین را می‌توان در صفحه‌های ۳، ۷، ۲۲، ۲۶، و ۳۱ کتاب کار مشاهده کرد. نکته‌ای که در این نوع تمرین باید به آن اشاره کرد نداشتن سواد انگلیسی دانش‌آموز پایه هفتم است. کتاب از یک طرف به آموزش حروف الفبا می‌پردازد و از طرف دیگر از دانش‌آموز انتظار دارد تا اسامی را خوانده و با تصاویر مورد نظر مطابقت دهد. چنانچه چنین تمرینی به شکل شنیداری طراحی شود، قطعاً نتایج بهتری حاصل می‌گردد.
- در صفحهٔ ۴ کتاب کار از دانش‌آموز خواسته شده تا تصویر خود و دوستش را نقاشی کند و نام خود و دوستش را بنویسد. نکتهٔ جالب توجه این است که آیا دانش‌آموز کم‌توان ذهنی توانایی انجام چنین فعالیتی را دارد؟
- تمرین دیگری که برای تمامی درس‌های این کتاب در نظر گرفته شده عبارت است از قراردادن مجموعه‌ای از اسامی زیر تصاویری که در کتاب آمده است. مصداق این تمرین را می‌توان در صفحهٔ ۴، ۸، ۱۲، ۱۷، ۲۳، ۲۷، و ۳۲ کتاب مشاهده کرد. چنانچه قرار است برای دانش‌آموزان (عادی یا ویژه) تمرینی انتخاب یا طراحی شود، ابتدا باید از انواع تمرین‌های تشخیصی آغاز کرد. به عبارت دیگر، دانش‌آموز باید نخست با انجام انواع تمرین‌های تشخیصی نسبت به مقوله‌ای که آموزش داده شده درک و شناختی عمیق پیدا کند سپس از او انتظار انجام تمرینات تولیدی را داشت. ضمن این‌که دانش‌آموزان در این مقطع سواد خواندن و نوشتن را ندارند.
- تمرین دیگری که در همهٔ درس‌های کتاب کار پایه هفتم دیده می‌شود نوعی تمرین شنیداری - تشخیصی است که دانش‌آموز باید با شنیدن نام کلمه یا اسم مورد نظر حرف اول کلمه را شناسایی و در صورت درستی واژه «Yes» و در غیر این صورت واژه «No» را علامت‌گذاری کند. این تمرین برای شناسایی صدای حروف طراحی شده که بسیار خوب و اثربخش است. تمرین دیگری نیز شبیه به همین تمرین برای شناسایی حروف الفبا در نظر گرفته شده که این بار دانش‌آموز با نگاه کردن به تصاویر و شنیدن نام کلمات توسط معلم، واژه‌ای را که با حرف مورد نظر شروع می‌شود شناسایی و علامت‌گذاری می‌کند. این تمرین هم به نوبهٔ خود بسیار هوشمندانه انتخاب و طراحی شده است و در تمامی درس‌ها مشاهده می‌شود.

- در صفحه ۱۴ و ۲۰ کتاب تمرینی برای شمارش اعداد آمده که به هیچ وجه با سطح توانمندی دانش‌آموز کم‌توان ذهنی سنخیت ندارد. در این تمرین از دانش‌آموز انتظار می‌رود که با شمارش ارقام موجود در تصاویر عدد موردنظر را در جای خالی یادداشت کند. برای این بخش توصیه می‌گردد تمرین‌هایی برای شناسایی و تشخیص اعداد و نیز تمرین‌هایی برای کسب مهارت در شکل صحیح نوشتاری آن‌ها گنجانده شود. این که دانش‌آموز بتواند فقط با شمارش ارقام موردنظر تعداد آن‌ها را در جای خالی بنویسد، تمرینی صرفاً تولیدی است که بهتر است پس از ارائه انواع تمرین‌های تشخیص و تمیز برای دانش‌آموز (عادی یا ویژه) در نظر گرفته شود.
- در بخش تمرین حروف الفبا، پیکان‌هایی روی حروف قرار گرفته تا به دانش‌آموز جهت صحیح نوشتن حروف را نشان دهد، بنابراین، پیش‌نهاد می‌شود حروف بزرگ‌تر و با کیفیت بهتری ارائه شوند تا جهت پیکان‌ها به راحتی دیده شوند. علاوه بر این، در کتاب کار حروف الفبا در کادرهایی خاکستری رنگ به شکل بسیار کم‌رنگ آمده است. به نظر می‌رسد نویسنده قصد داشته تا دانش‌آموزان با حرکت انگشت برای صحیح نوشتن حروف موردنظر را تمرین کنند. پیش‌نهاد می‌شود چنین تمرین‌هایی به شکل نقطه‌چین‌های پررنگ ارائه شود تا دانش‌آموزان برای انجام فعالیت نوشتاری دچار مشکل نشوند. نکته دیگر استفاده از الگوی چهارخطی برای تمرین بخش نوشتاری حروف است که همگی یک‌رنگ‌اند. چنانچه خط کمکی (خط راهنما) با رنگ دیگری از سایر خطوط متمایز شود، به دانش‌آموز برای نوشتن صحیح حروف الفبا کمک بیشتری خواهد شد. هم‌چنین به منظور تقویت مهارت نوشتن توصیه می‌گردد تمرین‌های بیشتری به این بخش اختصاص داده شود.
- تمرین دیگری که لازم است به آن اشاره شود تمرین صفحه ۲۴ کتاب است که در آن از دانش‌آموز خواسته شده تا با نگاه کردن به هر تصویر کلمه موردنظر را با استفاده از حرفی که جا افتاده کامل کند. این تمرین برای تقویت مهارت نوشتاری دانش‌آموز بسیار مناسب است، به شرط آن که کلمات موردنظر برای دانش‌آموز آشنا باشند و قبلاً در کتاب درسی به آن‌ها اشاره شده باشد. در این تمرین، کلماتی مانند «cap» و «bed» واژه‌هایی جدیدند که در کتاب دانش‌آموز نیامده است.

۲.۲ نقد کتاب معلم (راه‌نمای تدریس) زبان انگلیسی

کتاب معلم (راه‌نمای تدریس) زبان انگلیسی را فیروزه نیک‌پور خشت‌مسجدی، مرجان سلیمی، و سهیلا پاکزاد نوشته‌اند که برای نخستین بار در سال ۱۳۸۹ و در ۹۸ صفحه توسط سازمان آموزش و پرورش استثنایی به‌چاپ رسید. به‌گفته کولمن (Coleman 1985)، کتاب‌های راه‌نمای تدریس عموماً نیازهای معلمان را رفع نمی‌کنند و خیلی در جهت هدایت و راه‌نمایی معلمان آن‌طور که باید و شاید طراحی نشده‌اند. همسلی (Hemsley 1997) در مقاله‌ای با عنوان «ارزش‌یابی کتاب‌های راه‌نمای معلم: طراحی و کاربرد» با استفاده از بخشی از معیارهایی که توسط کاینگزورس و کاسل (Cunningsworth and Kusel) در سال ۱۹۹۱ و کولمن در سال ۱۹۸۵ ارائه گردید، فهرستی را در قالب دو سری پرسش برای ارزش‌یابی کلی و تفصیلی کتاب‌های راه‌نما تهیه و تدوین کرد. همسلی (۱۹۹۷) در ارزش‌یابی کلی کتاب‌های راه‌نمای معلم به مواردی مانند قیمت کتاب، در دسترس بودن آن، درک مسائل مربوط به آموزش زبان، تقویت مهارت‌های تدریس، و ارائه اطلاعات فرهنگی مکفی اشاره کرده و در بخش ارزش‌یابی مشروح به مواردی هم‌چون نحوه استفاده از کتاب، اهداف دوره، ارتباط بین معلم و دانش‌آموز، و پیش‌بینی مشکلات بالقوه دانش‌آموزان پرداخته است. در این بخش مطابق معیارهای مذکور مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد.

۱.۲.۲ ارزش‌یابی کلی اثر

- اصول حاکم بر اطلاعات و دستورالعمل‌های کتاب راه‌نمای تدریس: مطالب این کتاب به دو بخش «کلیات» و «راه‌نمای عمل» تقسیم شده است. در بخش «کلیات» نویسندگان به مواردی از جمله ضرورت و اهمیت درس زبان انگلیسی، رویکرد حاکم بر برنامه درسی، اهداف کلی درس زبان انگلیسی در دوره راه‌نمایی پیش‌حرفه‌ای، اصول حاکم بر محتوای کتاب‌های زبان انگلیسی در دوره راه‌نمایی پیش‌حرفه‌ای، معرفی ساختار کتاب، توصیه به همکاران، راه‌بردهای ویژه تدریس، روش‌های یاددهی - یادگیری، فنون و راه‌بردها، و شیوه ارزش‌یابی پرداخته‌اند و در بخش دوم با عنوان «راه‌نمای عمل»، راه‌نمای تدریس تک‌تک درس‌ها در تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) به تفصیل آمده است.

- فرضیه‌های موجود درباره دانش‌زبانی و تجربیات تدریس معلمان: در این کتاب به دانش‌زبانی و تجربیات پیشین معلمان در حوزه آموزش زبان انگلیسی، خصوصاً

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، اشاره‌ای نشده است. از آنجایی که آموزش اکثر درس‌ها به دانش‌آموزان گروه هدف گاهی توسط افراد غیرمتخصص صورت می‌گیرد، بررسی پیشینه معلمان به لحاظ اشراف به محتوای درسی، آشنایی با مباحث روان‌شناسی کودکان با نیازهای ویژه، و نحوه مدیریت و اداره کلاس بسیار حائز اهمیت است.

- **تقویت درک مسائل مربوط به آموزش زبان انگلیسی حین تدریس عملی:**

نویسندگان در صفحه‌های ۸ و ۹ کتاب به راهبردهای کلی تدریس و راهبردهای ویژه تدریس اشاره داشته‌اند و از صفحه ۱۰ تا ۱۳ به معرفی فنون و راهبردهای آموزشی گوناگون برای آموزش مفاهیم در قالب واژگان و گفت‌وگو پرداخته‌اند. ضمن این‌که در بخش دوم کتاب با عنوان «راهنمای عمل» راهنمای تدریس تک‌تک درس‌ها را به تفصیل آورده‌اند.

- **تکیه بر یک گونه از زبان انگلیسی:** در این کتاب اشاره‌ای به آموزش گونه خاصی

از زبان انگلیسی (انگلیسی آمریکایی، انگلیسی بریتانیایی) نشده است. ولی محتوای کتاب درسی و توصیه‌ها و دستورالعمل‌های موجود در کتاب راهنما حاکی از این است که تمرکز بر آموزش گونه زبانی انگلیسی آمریکایی است.

- **وضوح و روشنی دستورالعمل‌های کتاب راهنما در مورد روش تدریس:**

نویسندگان در این کتاب دستورالعمل‌ها را به‌طور کاملاً واضح و آشکار عنوان کرده‌اند و با معرفی وسایل کمک آموزشی موردنیاز در هر بخش، معلم را قدم‌به‌قدم به منظور تسهیل فرایند یاددهی - یادگیری راهنمایی می‌کنند.

- **ارائه اطلاعات فرهنگی مکفی:** از آنجایی که محتوای درسی کتاب‌های زبان انگلیسی

تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) طوری تهیه و تدوین شده‌اند که سیر فرهنگی خاصی را دنبال نمی‌کنند، بنابراین، در کتاب راهنمای تدریس نیز اشاره‌ای به مباحث فرهنگی نشده است. به عبارت دیگر، مطالب کتاب‌های درس زبان انگلیسی با فضای فرهنگی کشور بسیار مطابقت دارد و تنها در چند درس نخست کتاب پایه هفتم به موضوع آشنایی با ملیت‌های مختلف و آموزش اسامی آن‌ها اشاره شده است.

- **انعطاف‌پذیری توصیه‌ها و راهبردهای آموزشی:** نویسندگان در این کتاب علاوه‌بر

معرفی فنون و راهبردهای آموزشی در بخش اول و ارائه دستورالعمل‌هایی در بخش دوم برای اجرای تک‌تک درس‌ها در صفحه ۸ کتاب از معلمان خواسته‌اند تا خود را

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۵۹

به تمرین‌های کتاب محدود و مقید نسازند، بلکه با الگوبرداری از آن‌ها، تمرین‌های گوناگونی جهت تثبیت و تعمیق یادگیری دانش‌آموزان طراحی کنند.

- **فرایند یادگیری زبان براساس پژوهش‌ها و نظریه‌های امروزی:** پایفرز (Pyfers 2009) معتقد است که مناسب‌ترین رویکرد به آموزش زبان خارجی رویکرد ارتباطی (communicative approach) است. در این رویکرد، که برنامه درسی با تمرکز بر معنا و نه ساختار پیش‌بینی می‌شود، دانش‌آموزان با انجام فعالیت‌هایی معنادار درگیر آموزش زبان می‌شوند و برنامه درسی در درجه نخست براساس یادگیری کارکردهای زبان (Language functions) مانند «اجازه گرفتن»، و «آدرس پرسیدن» و نه یادگیری ساختارهای زبانی طراحی می‌شود. نکته دیگر استفاده از زبان مادری برای آموزش و برقراری ارتباط با این گروه از دانش‌آموزان است. معلم‌ها باید از زبان مادری زبان‌آموزان برای برقراری ارتباط و آموزش کمک بگیرند. زبان گفتاری، چه به زبان مادری و چه به زبان انگلیسی، باید با زبان بدن، اشارات (demonstrations)، استفاده از اشیاء، عکس، و تصاویر و حتی زبان نوشتاری همراه باشد. نویسندگان این کتاب نیز با عنایت به نظریه‌های نوین آموزش زبان مانند تمرکز بر کارکردهای زبانی، نقش زبان مادری و استفاده از اشیاء، عکس، و تصاویر تاحدودی در تسهیل فرایند یاددهی - یادگیری موفق عمل کرده‌اند.

- **توجه به سبک‌های یادگیری:** ایوارس و ناتک (Evarrs and Knotek 2006) بر این باورند که باید دانش‌آموزان مشمول دریافت خدمات آموزش ویژه را به گروه‌های مختلف تقسیم کرد تا معلمان بتوانند هنگام تدریس زبان خارجی از ابعاد تعریف ناتوانی دانش‌آموز برای بهبود آموزش زبان استفاده کنند. در واقع، مشکلات آموزشی مربوط به ناتوانی دانش‌آموز را می‌توان در حیطه برنامه آموزشی فردی شده مورد توجه قرار داد. از نظر آن‌ها زبان‌آموزان به لحاظ سبک‌های مختلف یادگیری به گروه‌های زبان‌آموزان بصری/دیداری، زبان‌آموزان شنوایی و زبان‌آموزان لمسی - حرکتی تقسیم می‌شوند. هم‌چنین آن‌ها به مفهوم هوش‌های چندگانه، که هاوارد گاردنر (Gardner 1993) معرفی کرد، برای نشان دادن توانایی ذهنی دانش‌آموزان اشاره داشته‌اند که عبارت‌اند از: هوش دیداری فضایی، هوش کلامی - زبانی، هوش منطقی - ریاضی، هوش جسمی - حرکتی، هوش موسیقایی - ریتمی، هوش میان‌فردی، و هوش درون‌فردی. آن‌ها معتقد بودند که برای کمک به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه،

علاوه بر توجه به سبک‌های یادگیری و هوش‌های چندگانه، باید محیط کلاس و روش‌های آموزشی را برای آموزش هدف‌مند تغییر داد. از آن‌جایی که نویسندگان کتاب‌های درس زبان انگلیسی تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) بر روی موضوع برنامه آموزشی فردی شده متمرکز نبوده‌اند، بنابراین، در تهیه و تدوین کتاب راهنمای تدریس نیز به این موارد اشاره‌ای نشده و سبک‌های یادگیری زبان‌آموزان مغفول باقی مانده است.

- **تعریف نقش معلم با توجه به ماهیت هر فعالیت:** در بخش دوم کتاب با عنوان «راهنمای عمل» در تک‌تک درس‌ها به میزان نقش معلم و دانش‌آموز با توجه به هدف و ماهیت هر تمرین به تفصیل پرداخته شده است. هم‌چنین در بخش اول کتاب در صفحه‌های ۷ و ۸ به مشارکت و هم‌یاری دانش‌آموزان در امر یاددهی - یادگیری و این‌که معلم‌ها بیش‌ترین نقش را به دانش‌آموزان بسپارند و خود نقش راهنما و هدایت‌کننده داشته باشند اشاره شده است.

- **قیمت و دسترسی به کتاب راهنمای تدریس:** قیمت این کتاب با توجه به تعداد صفحات، کیفیت چاپ، و نوع کاغذ مناسب و تهیه آن برای معلمان به نسبت راحت است. اگرچه برخی از معلم‌ها گزارش کرده‌اند که کتاب راهنما و سایر ملزومات تدریس مانند لوح‌های آموزشی، نوار صوتی، و کارت‌های واژگان به موقع در اختیار آنان قرار نمی‌گیرد.

۲.۲.۲ ارزش‌یابی تفصیلی اثر

- **شیوه استفاده صحیح از کتاب راهنما:** در این کتاب نویسندگان فقط به معرفی ساختار اصلی کتاب مذکور اشاره کرده‌اند. این‌که کتاب از دو بخش تشکیل شده است: در بخش اول با عنوان «کلیات» به مواردی هم‌چون ضرورت و اهمیت درس زبان انگلیسی، رویکرد حاکم بر برنامه درسی، اهداف کلی درس زبان انگلیسی در دوره راهنمایی پیش حرفه‌ای، اصول حاکم بر محتوای کتاب‌های زبان انگلیسی در دوره راهنمایی پیش حرفه‌ای، معرفی ساختار کتاب، توصیه به همکاران، راهبردهای ویژه تدریس، روش‌های یاددهی - یادگیری، فنون و راهبردها، و شیوه ارزش‌یابی پرداخته شده و در بخش دوم با عنوان «راهنمای عمل»، راهنمای تدریس تک‌تک درس‌ها در تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) به تفصیل آمده است.

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۶۱

- معرفی اهداف دوره: در صفحه‌های ۴ و ۵ کتاب راهنمای تدریس نویسندگان به اهداف کلی درس زبان انگلیسی در دوره راهنمایی پیش حرفه‌ای اشاره داشته‌اند که عبارت‌اند از: تقویت حیطة شناختی (آشنایی با خواندن و نوشتن حروف انگلیسی، آشنایی با واژه‌های انگلیسی ملموس و محسوس، آشنایی با برخی واژه‌ها و عبارات مورد استفاده در زندگی، و آشنایی با جملات ساده انگلیسی)، تقویت حیطة نگرشی (علاقه به فراگیری زبان انگلیسی، علاقه به خواندن متون ساده انگلیسی، و علاقه به استفاده از رایانه)، و تقویت حیطة مهارتی (توانایی خواندن و نوشتن حروف، توانایی خواندن واژه‌ها، عبارات، و جملات ساده انگلیسی، توانایی درک معانی و مفاهیم واژه‌ها، عبارات، و جملات انگلیسی، توانایی به‌کارگیری جملات ساده در مکالمات روزمره و توانایی خواندن حروف، کلمات، و عبارت پرکاربرد در رایانه).
- نقش کتاب راهنما در افزایش انگیزه دانش‌آموزان: نویسندگان در بخش توصیه به همکاران به این نکته اشاره کرده‌اند که هرچه شرایط و امکانات برای یادگیری درس زبان انگلیسی مهیاتر باشد، به همان اندازه یادگیری این درس از عمق و پایداری بالاتری برخوردار خواهد بود. به همین دلیل در این کتاب به استفاده از مواد کمک آموزشی، لوح آموزشی، کارت‌های واژگان، و تصاویر بسیار سفارش شده است چراکه امکان یادگیری زبان انگلیسی و میزان علاقه دانش‌آموزان را به آموختن افزایش می‌دهد.
- ارائه دستورالعمل‌های مناسب برای ارزش‌یابی: نویسندگان در صفحه‌های ۱۳ و ۱۴ کتاب راهنما ارزش‌یابی مستمر را پیش‌نهاد کرده‌اند که شامل مواردی مانند خواندن حروف، تشخیص حروف در کلمات، نوشتن صحیح حروف، خواندن صحیح واژه‌ها، درک معانی واژه‌ها، خواندن اعداد، بیان دو واژه برای هر حرف، تطبیق کلمات با تصاویر و مشارکت در کارهای گروهی است. هم‌چنین به معلمان توصیه شده که نمره مستمر دانش‌آموزان لزوماً معدل تمام نمراتی نیست که آن‌ها طی یک نیم‌سال تحصیلی کسب می‌کنند، بلکه می‌توان با توجه به روند پیشرفت دانش‌آموزان نمره بهتر آن‌ها را مدنظر قرار داد.
- پیش‌بینی راه‌حل‌های مناسب برای مشکلات بالقوه: از آن‌جایی که دانش‌آموزان گروه هدف به‌خاطر ویژگی‌هایشان تحمل نشستن در کلاس درس را به‌مدت

طولانی ندارند و قدرت تمرکز بالایی ندارند، بنابراین، نویسندگان به راه‌بردهایی از جمله اجرای نمایش، بازی، و تهیه لوح آموزشی و کارت واژه‌ها توسط خود دانش‌آموزان اشاره کرده‌اند.

- **ارائه دستورالعمل‌هایی برای انتخاب و تغییر الگوی ارائه مطالب در قالبی جدید:** از آنجایی که درس‌های کتاب زبان انگلیسی تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) طوری طراحی و تنظیم شده‌اند که نمی‌توان از توالی و ترتیب آن‌ها تخطی کرد و درس‌ها را با چیدمانی جدید ارائه داد، بنابراین، دستورالعملی برای انتخاب و تغییر الگوی ارائه مطالب درسی در قالبی جدید پیش‌نهاد نشده است.
- **ارائه روشی برای برنامه‌ریزی، آماده‌سازی، و اجرای درس‌ها به تفصیل:** در بخش دوم کتاب *راهنما* با عنوان «راهنمای عمل»، نویسندگان برای تک‌تک درس‌ها در تمام مقاطع (پایه هفتم، هشتم، و نهم) با ارائه اهداف آموزشی و راهنمای تدریس گام‌به‌گام به مراحل آماده‌سازی و اجرای درس‌ها و تمرین‌های کتاب *دانش‌آموز* و کتاب *کار* به تفصیل پرداخته‌اند.
- **ارائه مسیرها و روش‌های جای‌گزین برای آموزش محتوا و انجام فعالیت‌ها:** نویسندگان در این کتاب به منظور آماده‌سازی و تعمیق یادگیری به راه‌بردهایی از جمله انجام حرکات نمایشی، قصه‌گویی، بازی، ایفای نقش، نقاشی، و ترغیب دانش‌آموزان به انجام پژوهش در خارج از محیط کلاس اشاره کرده‌اند.
- **چگونگی تصحیح خطای دانش‌آموزان توسط معلمان و پیش‌بینی عکس‌العمل‌های احتمالی آنان:** در این کتاب به موضوع چگونگی تصحیح خطای دانش‌آموزان و این که عکس‌العمل احتمالی آن‌ها در این موقعیت چه خواهد بود پرداخته نشده است.
- **ارائه پاسخ‌هایی روشن و واضح برای تمرین‌های کتاب:** در کتاب *راهنما* پاسخ تمرین‌های کتاب *دانش‌آموز* و کتاب *کار* ارائه نشده و نویسندگان فقط به نحوه انجام تمرین‌ها پرداخته‌اند.
- **بررسی میزان یادگیری دانش‌آموزان به شکل رسمی و غیررسمی:** در این کتاب به غیر از آنچه در صفحه ۱۳ و ۱۴ کتاب *راهنما* با عنوان ارزش‌یابی مستمر آمده اشاره دیگری به موضوع سنجش و بررسی میزان یادگیری دانش‌آموزان نشده است.

۳. نتیجه‌گیری

می‌دانیم که نیازهای آموزشی ویژه طیف وسیعی از ناتوانی‌های یادگیری (از نارساخوانی خفیف (mild dyslexia) تا اُتیسْم غیرکلامی شدید (severe non-verbal autism) را در بر می‌گیرد. ویلیامز (Williams 2014) به نقل از دیوید ویلسون (David Wilson)، متخصص آموزش زبان خارجی، به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، نقل می‌کند که «هیچ رویکرد واحدی برای آموزش زبان به دانش‌آموزان ویژه وجود ندارد و باید بیش‌تر نقاط قوت این دانش‌آموزان را تقویت کرد نه این‌که صرفاً با تمرکز روی نقاط ضعف زبان‌آموزان از ادامه روند آموزش غافل شویم». برای نمونه ویلسون برای تقویت یادگیری زبان آلمانی توسط دانش‌آموزان انگلیسی زبان دارای نشانگان اسپرگر به آن‌ها اجازه می‌دهد در مورد موضوعات مورد علاقه‌شان صحبت کنند و برای دانش‌آموزان دارای اُتیسْم روی یادگیری دستور زبان تکیه می‌کند، به این دلیل که دستور زبان دارای نظام و الگوهایی قانون‌مند و تکرارشونده است. جودی کورموش (Judith Kormos)، از دانشگاه لنکستر انگلستان، نیز معتقد است که باید روش‌های آموزش زبان برای دانش‌آموزان با ناتوانی یادگیری متناسب‌سازی شود و به آن‌ها فرصت یادگیری زبان در کلاس درس داده شود. اگرچه آموزش زبان به دانش‌آموزان دارای ناتوانی‌های شدید یادگیری بسیار چالش‌برانگیز است، فراهم آوردن امکان یادگیری زبان خارجی فرصتی است که نباید این گروه را از آن محروم کرد. برای این گروه از دانش‌آموزان حتی مواجهه با زبان تجربه مثبتی به‌همراه دارد. نکته قابل توجه این است که برنامه آموزشی زبان انگلیسی، که در حال حاضر در مدارس استثنایی کشور اجرا می‌شود، باید تناسب بیش‌تری با نیازها و توانایی‌های دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی داشته باشد. به این معنی که علی‌رغم انتخاب هوشمندانه عناوینی نظیر آموزش کارکردهای زبانی و روال‌های اجتماعی، محتوای آموزشی، و نحوه ارائه مطالب مشکلات زیادی دارد. برای رفع نواقص احتمالی کتاب درسی و کتاب کار و در نتیجه متناسب‌سازی محتوا با توجه به نیازهای گروه هدف توجه به نکات زیر پیش‌نهاد می‌شود:

- آموزش حروف الفبا مطابق با رویکردها و روش‌های نوین؛
- آموزش اعداد با روندی آهسته و با ارائه انواع تمرین‌های تشخیصی؛
- انتخاب واژگان مناسب و ترجیحاً تک‌هجایی برای آموزش صدای حروف؛
- معرفی و آموزش واژه‌های کاربردی و پربسامد؛
- ارائه معادل‌های ساده‌تر برای معرفی واژه‌ها؛

۱۶۴ پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال هجدهم، شماره هشتم، آبان ۱۳۹۷

- معرفی و آموزش کارکردها و روال‌های اجتماعی بیش‌تر با رویکرد پاسخ فیزیکی کامل؛
  - انتخاب پرسش‌های متناسب با سطح توان‌مندی دانش‌آموزان برای طراحی گفت‌وگوها؛
  - دقت در انتخاب تصاویر به‌لحاظ معرف‌بودگی، اندازه، و تعداد آن‌ها در یک صفحه؛
  - چاپ رنگی کتاب کار و ارائه کتاب دانش‌آموز و کتاب کار در یک منبع آموزشی واحد؛
  - ارائه حجم کم مطالب در هر درس و ارائه تمرین و تکرار بسیار برای نهادینه‌کردن مطالب آموزشی؛
  - و تمرکز بر نقاط قوت دانش‌آموزان با نیازهای ویژه.
- علاوه‌براین، برای رفع نواقص احتمالی کتاب *راهنمای معلم* موارد زیر باید مورد توجه قرار گیرند:
- اشاره به دانش زبانی و تجربیات تدریس معلم‌ها؛
  - توجه به انواع سبک‌های یادگیری؛
  - پرداختن به موضوع چگونگی تصحیح خطای دانش‌آموزان؛
  - ارائه کلید پاسخ تمرین‌ها؛
  - بهبود صحافی کتاب.

کتاب‌نامه

- محمد اسماعیل، الهه و فخرالسادات یوسفی (۱۳۷۸)، *ارزش‌یابی کتاب ریاضی پایه چهارم دانش‌آموزان عقب‌مانده ذهنی*، تهران: پژوهشکده کودکان استثنایی.
- نیک‌پور خشت‌مسجدی، فیروزه، مرجان سلیمی، و سهیلا پاکزاد (۱۳۸۹)، *کتاب معلم (راهنمای تدریس) زبان انگلیسی دوره راهنمایی تحصیلی پیش‌حرفه‌ای*، تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- نیک‌پور خشت‌مسجدی، فیروزه (۱۳۹۵)، *زبان انگلیسی پایه هفتم دوره اول متوسطه پیش‌حرفه‌ای (کتاب دانش‌آموز و کتاب کار)*، تهران: سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۵)، *برنامه‌ها و فعالیت‌های اجرایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*، تهران: وزارت آموزش و پرورش.

آموزش زبان انگلیسی به دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ... ۱۶۵

- Ackland, J. (2005), *At Home with Writing: Practise and be Confident*, Oxford, UK: Oxford University Press.
- Ackland, J. (2006), *At Home with Letter Forms: Practise and be Confident*, Oxford, UK: Oxford University Press.
- Coleman, H. (1985), "Evaluating Teachers' Guides: Do Teachers' Guides Teach Teachers?", in: J. C. Alderson (ed.), *Evaluation, Lancaster Practical Papers in English Language Education*, vol. 6., Oxford: Pergamon.
- Cunningsworth, A. and P. Kusel (1991), "Evaluating Teachers' Guides", *ELT Journal*, vol. 45, no. 2.
- Evarrs, S. and S. E. Knotek (2006), "Foreign Language and Special Education", in: A. Hening Boyton (ed.), *2005-2015: Realizing Our Vision of Languages for All*, Upper Saddle River, NJ: Pearson Hall.
- Gardner, H. (1993), *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*, New York: Basic Books.
- Hemsley, M. (1997), "The Evaluation of Teachers' Guides-Design and Application", *ELTDE*, vol. 3.
- Pyfers, L. (2009), "EFL Made to Measure, for Adult Learners with Intellectual Disabilities", Pixel International Conferences, ICT for Language Learning, The Netherlands, <<http://conference.pixel-online.net>>.